

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Binnen en buiten de wetenschap: Sneller en de futurologie

Benthem van den Bergh, G.

Citation

Benthem van den Bergh, G. (1971). Binnen en buiten de wetenschap: Sneller en de futurologie. *Acta Politica*, 6: 1971(1), 111-113. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451365>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451365>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

de noodzaak veel aan hun discretie over te laten. Wij verschillen evenmin van mening over de wenselijkheid in vele gevallen bij de uitwerking van van boven opgelegde normen de betrokkenen, zowel ambtenaren als anderen, zoveel mogelijk 'inspraak' te geven.

Het is mij echter niet duidelijk wat de heer Vermeulen precies onder een 'democratisch proces' verstaat. Als het betekent dat de meerderheid van de bij de 'subunit' betrokkenen zelf de dienst uit maken, of dat zij de leiders van die dienst zelf kiezen, dan ontstaat een met de verantwoordelijkheid van de minister onverenigbare situatie. Een eventuele sanctie met behulp van een reallocatie van beschikbaar gestelde middelen is dan meestal onvoldoende — want te laat — en heeft bovendien dikwijls zelfs een averechts resultaat. Als een belangrijke taak door een overheidsinstantie slecht wordt vervuld, gaat het niet beter als men de middelen voor een goede taakvervulling beperkt. Het kiezen van een leider van een 'subunit' door de betrokken ambtenaren zal veelal nadelig zijn, zowel voor een goede uitvoering van het beleid van de minister, als voor de dienstverlening aan 'derden'. 'Democratie' binnen de 'subunits' is vooral ongewenst, wanneer bij de activiteiten van deze eenheden belangen van niet duidelijk aanwijsbare of niet goed organiseerbare 'derden' in het geding zijn. Men zag afschrikwekkende voorbeelden bij een aantal Amerikaanse 'independent agencies' waarbij de collegiaal besluitende leden van een 'board' samen met vertegenwoordigers van pressiegroepen, regelingen maakten ten kosten van de armorfe categorie consumenten, die zij juist geacht werden te beschermen.

Het door Vermeulen genoemde streven naar een 'proportionele verhouding tussen de politieke overtuigingen der ambtenaren en die der bevolking als geheel', biedt hiervoor geen oplossing. Het is trouwens principiëel onjuist en praktisch ten aanzien van kleinere 'subunits' onuitvoerbaar.

Het biedt geen oplossing, omdat de sterke druk die goed georganiseerde 'clients' op hun 'subunits' kunnen uitoefenen, niet beter weerstaan kan worden als de betrokken ambtenaren een politiek heterogeen en representatief gezelschap vormen. Daarvoor zijn een ministeriële beleid en parlementaire controle nodig. Het is principiëel onjuist, omdat het in strijd zou zijn met artikel vijf van de grondwet; het artikel dat Vermeulen nu juist een 'extra dimensie' wil geven, zonder dat hij duidelijk maakt waar dat 'extra' uit zou moeten bestaan. Het artikel bedoelt immers discriminatie bij benoemingen, ook discriminatie naar politieke overtuiging, tegen te gaan. Zou men ambtenaren 'proportioneel' benoemen, dan worden zij een soort oneigenlijke en onafzetbare 'volksvertegenwoordigers'; een soort waar geen behoefte aan bestaat.

Ten aanzien van kleinere 'subunits' is het volstrekt ondenkbaar, dat men een enigszins verantwoorde personeelsopbouw zou kunnen verenigen met de bonte

politieke verscheidenheid van het Nederlandse volk. Gelukkig voelt Vermeulen ook meer voor een simpel 'zo open mogelijk houden voor personen van alle mogelijke overtuigingen in de hoop en de verwachting dat de diversiteit dan automatisch ontstaat'. Daarbij moet men van die diversiteit toch niet al te grote verwachtingen koesteren. De taak van een aantal 'subunits' en de subcultuur van bepaalde categorieën ambtelijke specialisten, leiden er nu eenmaal toe dat sommige 'subunits' wel vrij eenzijdig leden van bepaalde politieke richtingen zullen blijven aantrekken en anderen afstoten. Intra-departementele democratie en nationale democratie zijn niet te verenigen. Men kan nu eenmaal niet tegelijk eigen baas en dienaar van het volk zijn.

G. H. Scholten

II

Binnen en buiten de wetenschap: Snellen en de futurologie

In jg. V., afl. 3 bespreekt Drs. I. Th. M. Snellen naar aanleiding van het verschijnen van een Nederlandse vertaling, Herman Kahn's en Anthony J. Wiener's 'Het jaar 2000'. Onder het hoofd 'buitenwetenschappelijke kritiek' besteedt hij ook aandacht aan een paar van mijn bezwaren tegen het toekomstdenken van de heren van het Hudson Institute. Het doet mij wel plezier, dat Snellen mij het epitheton 'buitenwetenschappelijk' verleent, want zelf heb ik mijn opstel over 'het jaar 2000' het opschrift 'de verlokkingen van de pseudo-wetenschap' meegegeven. Aangezien Snellen het werk van Kahn en Wiener wel ernstig neemt en als echte wetenschap wil beschouwen, kan ik alleen maar blij zijn niet bij dat soort wetenschap te worden toegelaten. Maar het blijft niettemin een stoutmoedig gebaar van Snellen om zo duidelijk te stellen dat hij precies het binnen en buiten de wetenschap kan markeren. Dit vooral, omdat zijn argumenten zo mager zijn. Mijn kritiek zou van het 'associatieve' soort zijn, omdat ik — in een terzijde — een illustratie geef van waar Kahn's wetenschapsbeoefening toe leidt: het adviseren van de Amerikaanse regering ter zake van de 'pacificatie' van de boeren in Vietnam. Ook verwijt hij me uit de ondertitel van het boek de woorden 'for speculation' te hebben weggelaten en neemt zonder meer aan, dat ik dat wel met boze opzet zal hebben gedaan. Dat is niet het geval. Ik zou zo ook Snellen kunnen beschuldigen opzettelijk het zeer belangrijke vraagteken in punt 2 van de 'samengestelde ontwikkelingslijn' te hebben weggelaten: 'burgerlijke, bureaucratische, meritocratische, democratische (en nationalistische?) elites'. Dat hier een vraagteken moet worden gezet is even typerend voor de zeer beperkte waarde van de gecombineerde extrapolaties, als het onthullend is voor de wijze waarop een normatief perspectief verwachtingen kan beïnvloeden, dat bij democratische *geen* vraagteken is gezet.

Als derde verwijt, een fout, die volgens Snellen door van Steenberg van mij

zou zijn overgenomen, noemt hij, dat ik ten onrechte zou hebben geschreven, dat de term 'late-sensate' door Kahn en Wiener gebruikt zou worden om de waarden van de huidige jongere generatie te karakteriseren terwijl deze term door Kahn en Wiener alleen voor het beoordelen van kunst zou zijn gebruikt. Maar dat is helemaal niet zo: het begint op p. 41 (Am. uitgave) met kunst, maar de term wordt daarna gebruikt voor 'systems of truth' en 'culture' (bijv. p. 46 en 50). Gezien de inhoud van hoofdstuk IV over de post-industriële samenleving lijkt me de verbinding van de term 'late-sensate' met de waarden van de huidige jonge generatie legitiem. Maar wat belangrijker is: Snellen gaat helemaal niet in om mijn kritiek op het feit, *dát* Kahn en Wiener dit soort normatief bepaalde cyclische historische theoriën gebruiken. Wel is hij het eens met mijn bezwaar tegen het gebruik van scenario's, die hij 'intuïtief' noemt en dus ook buiten de wetenschap plaatst. Waarom waardeert Snellen de futurologie van Kahn en Wiener toch positief en ziet hij het als wetenschap?

Hij beschouwt 'Het jaar 2000' als een kader, waarbinnen door specialisten verder gewerkt kan worden, te vergelijken met een 'praatpapier', waarin 'expliciete schattingen van basisvariabelen' gegeven worden om een 'multi-disciplinair samengestelde groep een lange termijn prognose over een min of meer breed terrein' te laten opstellen. Ik neem aan, dat hij dit schrijft vanuit zijn ervaring in het bedrijfsleven. Maar daar is een prognose een onderdeel van beleid: het gaat erom toekomstige ontwikkelingen te laten verlopen zoals gewenst. De prognose bepaalt mede de werkelijkheid: het gaat er niet alleen om de toekomst te voorzien maar nog meer om de toekomst te beheersen. En bij de grote ondernemingen zijn voldoende beheersingsmogelijkheden aanwezig om prognoses te kunnen laten uitkomen. Daarom is de vraag op grond van wat voor uitgangspunten en doeleinden de basisvariabelen zijn bepaald en geschat ook niet zo belangrijk. Die worden bepaald door het bedrijfsbelang.

Mijn bezwaar tegen Kahn en Wiener — en daarmee ook tegen de opvatting van Snellen — is dat men voor het voorspellen van de toekomst van de samenleving als geheel het niet zoals bij die van de belangensfeer van een grote onderneming zonder een theorie kan stellen. Hoe kan anders bepaald worden wat 'basis-variabelen' zijn en wat niet? Ik meen, dat Kahn en Wiener die hebben vastgesteld op grond van een normatief bepaald beeld van de huidige samenleving, dat zij onvoldoende expliciet hebben gemaakt, zo niet verdoezeld. En het ontbreken van een theorie proberen zij goed te maken door zich te beroepen op het gebruik van technieken als systeem-analyse (Zoals de flaptekst het formuleert: 'demonstrating the new techniques of the think-tanks, this book projects what our own world most probably will be like a generation from now — and gives alternatives'). Kritiek op de toepasbaarheid van systeem-analyse voor de ontwikkeling van de wereld als geheel doet Snellen af met een verwijzing naar Easton. Maar systeem-theorie en systeem-analyse als techniek

voor 'wetenschappelijke' besluitneming zijn niet hetzelfde. De laatste is overigens niet veel meer dan een uitwerking van het maxime: neem alle relevante factoren en alternatieven in beschouwing. Philip Green heeft al eerder kritiek geleverd op Kahn's gebruik van 'systeem-analyse' om strategische aanbevelingen 'wetenschappelijk' te maken.¹ Zijn oordeel over Kahn's werk lijkt mij ook volledig van toepassing op 'Het jaar 2000': 'What Kahn has produced is not scientific analysis but prophetic science-fiction; unless it strikes our literary imagination it has neither more nor less merit than any other of its kind'.² Dat is ook de reden waarom ik Kahn en Wiener's toekomstdenken pseudo-wetenschap heb genoemd. En 'vordering van de futurologie' kan ik er niet in zien. De 'futuresologie' kan volgens mij trouwens helemaal niet als afzonderlijke wetenschap bestaan. Het is mogelijk, dat de sociologie als wetenschap van de menselijke samenleving zich zal kunnen losmaken van heteronome criteria (vooral bepaald door identificatie met en binding aan nationale staten: Kahn en Vietnam) en een theorie van sociale ontwikkeling zal kunnen opstellen.³ Dat zal het mogelijk maken toekomstige ontwikkelingen op wereldniveau beter te voorzien — en te beheersen. Maar zover is het nog niet: dat Kahn en Wiener de theorievorming geen stap verder hebben gebracht blijkt alleen al uit het feit, waar ook Snellen terecht op wijst, dat zij nergens enige verbinding hebben weten te leggen tussen ontwikkelingen binnen de nationale staten en de ontwikkeling van de wereld als geheel. Daarom blijf ik bij mijn oordeel over Kahn en Wiener's werk als pseudo-wetenschap.

G. van Benthem van den Bergh

(De heer Snellen zal in een van de volgende afleveringen op deze bijdrage, evenals op die van Van Steenbergens elders in deze aflevering, reageren. Redactie).

III

Kritische kanttekening bij bibliografieën

Acta Politica publiceert jaarlijks een bibliografie van voor politicologen relevante literatuur. Ik heb mij bij het doornemen van deze bibliografieën al meermalen afgevraagd, welke criteria aan deze selectie ten grondslag liggen. Op mij maken deze jaarlijkse bibliografieën een nogal willekeurige indruk. Ik heb dit o.a. vastgesteld aan de hand van het door mij geredigeerde maandblad 'Oost-West'. Op nogal willekeurige wijze worden sommige artikelen uit dit

¹ Zie zijn *Deadly Logic: the theory of nuclear deterrence*, Ohio State University Press 1966.

² op. cit., blz. 92.

³ Voor een uitvoerige analyse van de obstakels voor autonome sociologische theorievorming zie Norbert Elias, *Was ist Soziologie?* München, 1970.